

maximam publice, quam Verri dederunt? Negare non poterunt. Frumentum ab his sumpserit Verres, quod populo Romano mitteret; sicuti superiores? Negabunt. Quid militum, aut nautarum per triennium dederint? Nullum datum dicent. Fuisse Messaniam omnium istius furtorum, ac prædarum recepticem, negare non poterunt. Permulta multis navibus illinc exportata: hanc navem denique maximam a Mamertinis datam, onustam, cum isto prætore profectam fatebuntur.

Quamobrem tibi habe sane istam laudationem Mamertinam: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. Etenim minime conveniebat³¹, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. Etiam mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum³² ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum, & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusa a Marcello captæ esse dicuntur, iidem diem festum Verri nomine agerent; cum iste Syracusanis, quæ ille calamitosus dies reliquerit, ademisset. At videte hominis impudentiam, atque arrogantiam, Judices, qui non solum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, verum etiam Marcellea tolli imperarit, ut ei sacra facerent quotannis, cuius opera omnium³³ annorum sacra, deosque patrios amiserant; ejus autem familiæ dies festos tollerent, per quam cæteros quoque festos dies recuperarant.

³¹ Minime conveniebat] Subest vis argumenti ex repugnantibus. Non & Dii nulli sunt, & honores divini cuiquam tribuendi sunt. Primum autem ex eo confirmat; quod simulacra Deorum Verres tollens, Deos ipsos, hoc est, numen ac mentem divinum

tollere videtur. Hotomanus.

³² Festum] Marcellea. Sustulisset, non sponte tamen, sed Verrii iussu. Hort.

³³ Omnium] Nam cui Deo jam sacra facerent, cum Verres omnium Deorum simulacra sustulisset? Idem.

ACCUSATIONIS
I N C. V E R R E M
LIBER QUINTUS.
DE SUPPLICIIS.
ORATIO X.
ARGUMENTUM.

HIC liber quintus Accusationis in C. Verrem, & ultimus, est omnium, mea quidem sententia, longe pulcherrimus. Quoties animo mecum retracto tot elegantes Libri quarti narrationes de signis ablatis; de pollutis religionibus, violatisque Siciliae monumentis; quoties venit in mentem quanto animi dolore, quanto impetu orationis explicentur Libris superioribus, vel Straboni calamitas & fuga, vel Philodamorum casus & supplicium; nihil addi jam posse videtur ad illam dicendi elegantiam, & uberratem, aut ad hanc eloquentiæ vim & gravitatem. At ubi rejeci oculos ad hunc Librum, vere dicam, tunc videtur mihi Tullius consulto & cogitato cetera Verrii flagitia tantum attingisse, ut ad hanc ejus in civis Romanos crudelitatem fortior accederet; & eam viribus quam integerrimis ageret. Audacius dicam. Pene crediderim Tullium in illis exponendis & deplorandis sumpserit de rivulo, ut in hanc partem de Nevarchorum & Gavii supplicii eloquentiæ suæ flumen totum profunderet, atque in rem tam arrocem quidquid in seipso esset oratoris facultatis, consumeret; si non cogitarem novas semper orationis virtutes ex seipso efferre immortalis ingenii beatissima ubertate virum, dono quodam providentiæ genitum, in quo totas vires suas eloquentia experiretur.

Nemini dubium erat, quin Verres apertissime versatus esset in omni

omni genere furandi atque prædandi; & quin homo flagitiosissimus & libidiniosissimus in manifestis criminibus ita teneretur, ut jam illi nullus defensionis, nullus etiam deprecationi locus relictus esse videretur. At quia provinciale munus magistratum erat duplex; nempe iurisdiclio, & belli administrandi ratio; huc poterat Hortensius defensionem suam convertere, & avaritiæ crimina virtutis imperatoris laudibus deprecari. Ergo hanc Tullius arcem adversarii, disiectis cæteris & everfis, hoc libro jam aggreditur: & ut libris superioribus affinxit Verri defensiones, Quod nempe Reipublicæ utilitatis gratia tam magno decumas vendidisset; quod signa, tabulas & cætera Sicilia monumenta emisset, non eripuisset, quas statim convellit: istum eodem artificio hic impugnat. Fingit causam ita constitui, ut ab Hortensio virtus istius bellica jactetur; & contendatur ab eodem, istum, hoc uno nomine, quod bonus sit imperator, iudicum sententiis eripi oportere. Affictam hanc adversario defensionem Tullius refellit non argumentando, sed ornando & amplificando; ac nihil ei eque opponit, quam latissimam illam, & æquabiliter in omni narratione susam, facere dicendi venustatem, qua Verri illa defensio tota risu dissolvitur.

Hæc est prima pars contentionis. At ubi Navarchis Orator, quæ pars est altera, & civibus Romanis, in quos cruciatus serviles admori sunt, suas lacrymas dat; in ea narratione omnes movere indignationis affectus, odii, iræ, misericordiæ, non solum conditione ipsorum; loco injuria; genere suppliciorum; sed animi quoque commendatione.

Ergo genus huiusce orationis illud est, quod maxime teneat eos qui legunt; & quod maxime sensus nostros impellat & accerrime commoveat: quod non solum delectet, sed etiam horrore perfundat. Hoc & illud efficiunt tum narrationis suppliciorum gravitas & dolor; tum faceræ, & salium copia consperse irrisionis mira jucunditas, quam adjuvant descriptiones & hypotyposes, quæ hoc in libro crebrae sunt; & quarum ea vis est, ut sensus intimos acutissime percillant, rem ante oculos ponendo; ita ut geri coram, spectarique potius, quam audiri, videatur. Sed cum voluptatibus maximis fastidium finitimum sit,

& cum ornata sine intermissione oratio, quamvis claris sit coloribus picta, non possit in delectatione esse diuturna; summæ aris fuit, ut haberet illa in dicendo admiratio, ac summa laus, umbram interdum, & intervalla recessus, quibus, variata oratione, feret, ut ornatus perpetui fastidio occurreretur; & id, quod est illuminatum, extare magis, & eminere videretur. HORTENSIVS.

I. EMINI video dubium esse, Iudices, quin apertissime C. Verres in Sicilia, sacra, profanaque omnia, & privatim, & publice spoliavit, versatusque sit sine ulla, non modo religione, verum etiam dissimulatione in omni genere furandi, atque prædandi. Sed quædam mihi magnifica, & præclara ejus defensio ostenditur: cui quemadmodum resistam, multo mihi ante est, Iudices, providendum. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute ejus, & vigilantia singulari, dubiis, formidolosisque temporibus, a fugitivis, atque a belli periculis tutam esse servatam.

Quid agam, Iudices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam? Ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum: video, ubi se jactaturus sit Hortensius. Belli pericula, tempora reipublicæ, imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro suo jure contendet, ne patiamini, talem imperatorem populo Romano Siculorum testimonio eripi: neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiæ velit.

Non possum dissimulare, Iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia, quæ fecit, impune fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquilii, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio

M. An-

1 M. Aquilii Meminit Tullius pro Flacco, cap. 30. his verbis: M. Aquilium præconful rexit anno 653. & confecto bello fugitivorum, ovans in Urbem ingressus est. Reperundarum ex Sicilia deinde postulatus bellum gesserat, iudicio liberaverunt. M. A. Aquilius consul fuit anno 652. Siciliam proconsul rexit anno 653. & confecto bello fugitivorum, ovans in Urbem ingressus est. (de Offic. II. 14.) M. Antonii Oratoris patro-

M. Antonii habuisse existimata sit: qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis², causa prope perorata, ipse arripuit M. Aquilium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque ejus a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus, judicesque aspicerent, adverso corpore exceptas. Simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce³ acceperat, multa dixit: eoque adduxit eos, qui erant judicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Romani laudem, sed ad judicium crudelitatem videretur esse servatus. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, viaque tentatur: idem quaritur. Sit fur, sit facinorosus, sit flagitiorum omnium, vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reipublicæ tempora reservandus.

II. Non agam summo jure tecum: non dicam id, quod debeam forsitan obtinere: cum judicium certa lege sit constitutum, non quid in re militari fortiter feceris, sed, quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstineris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitivorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus, honesta oratio: sed tamen quo bello? Nos enim post id bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit⁴. Fateor, & magnum quidem, ac vehemens.

Num

patrocinio est liberatus. *Lib. II. de Orat. cap. 46.* Postea missus in Asiam legatus, ut Nicomedem, & Ariobarzanem, in sum quemque regnum restitueret; per Mitylenæos vinculis traditus est Michridati, cui bellum ut inferretur auctor præcipuus fuerat; & auro liquefacto in os ejus infuso, Pergami necatus est. *Pellejus Pat. l. 2. c. 18. Appian. in Mithr. Idem.*

² *Fortis*] Crassus, de Orat. l. 2. c. 28, ubi de Antonio agit, apte ad hujus vocis vim demonstrandam, ait, *Quod ornamentum, quæ sit, qui animus, quæ dignitas illi oratori desuit, qui in causa peroranda non dubitavit excitare rem consularem, & ejus dilato-*

ricare tunicam, & judicibus cicatrices advertere suis imperatoris ostenderet? Idem.

³ *Ab hostium duce*] Athenione pastore; quem Aquilius ipse sua manu interfecit. De Athenione, lib. 2. cap. 54. Is, interfecto domino, familiam ergastulo liberavit; sub signis ordinavit; ingentem exercitum constituit; Romanos exercitus occidit; Servilii, deinde Luculli castra vi cepit. Denique missus in Siciliam Aquilius fugitivorum exercitum delevit; Athenionem interfecit; bellum commisit, quod annos propemodum quatuor flagravat. *Adi Flor. III. 19. Diodor. in fragm. Idem.*

⁴ *At in Italia fuit*] Duce Spartaco gladiato-

Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? Num tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso⁵, aut Cn. Pompejo communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ⁶, ut quidquam ejusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiarum possent. Ubi? quando? qua ex parte? cum aut navibus, aut ratibus conarentur accedere? Nos enim nihil unquam profus audivimus: & illud audivimus, M. Crassi fortissimi viri, virtute, consilioque factum, ne ratibus conjunctis, freto fugitivi ad Messanam transire possent: a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia præsidia ad illorum adventum opposita putarentur. At tum in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo, pars ejus belli in Italiam ulla pervasit.

III. Etenim propinquitas locorum ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi ejus belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium non modo disjunctus, sed etiam clausus fuit: ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisset dicis, facilius fuerit ad oceanum⁷ pervenire, quam ad Peloridem accedere.

Contagio autem ista servilis belli, cur abs te potius, quam ab iis omnibus, qui cæteras provincias obtinuerunt, prædicatur.

Tom. IV.

R r r

diatore nobili, qui cum alitis septuaginta qui Capus in ludo Lentuli exercebantur, fugitivorum magna coacta manu, comparatissime copiis, bellum adversus Romanos magnum & periculosum prope quadriennium gessit: sed a Crasso postea & Pompejo confectum hoc bellum fuit. *Appian. Plutarch. Athenzus lib. VI.*

⁵ *Cum M. Crasso*] Crassum & Pompejum conjunctim nominat Orator, quasi pertineat ad utrumque belli Spartaci confecti gloria, quæ Crassi tota est; nisi quod homines, ad quinque milia, elapsos Crassi de cæde Pompejus ex Hispania post devictum Sertorium revertens, opprestit. Sed hic uti in illa pro lege Manilla, & amicitia Pompeji indulget Orator, & levitatis hominis, gloriæ etiam alienæ, plus nimio appetentis; qui ex levi

illo successu occupaverat prior ad senatum scribere, *Crassum quidem gladiatores acie fuisse, se vero bellum radicibus plane extirpasse.* *Plutarch. in Pomp. Hortensius.*

⁶ *Non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ*] Quod deest, potest accedere. Est itaque sensus: Non arbitror, id posse accedere impudentiæ tuæ; posse te adeo esse impudentem. Vel, ut vult M. Ant. Ferratius: Adeo scilicet est hoc absurdum, ut quamvis id non audeat Verres dicere, nihil tamen illius summe impudentiæ deesse videatur. *Anonymus.*

⁷ *Ad Oceanum*] Terrestris nimirum itinere per Galliam & Hispaniam. *Peloris*, sive *Peloris*, nam utrumque dicitur, unum e tribus est Siciliæ promontoriis. *Horten.*

tur? An quod in Sicilia jam ante bella fugitivorum fuerunt? At ea ipsa causa est, cur ipsa provincia minimo in periculo sit, & fuerit. Nam posteaquam illinc M. Aquilius decessit, omnium instituta, atque edicta pratorum fuerunt ejusmodi, ut ne quis cum telo servus esset. Vetus est quod dicam, & propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium pratorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisivisse, quis eum percussisset. Cum audisset, pastorem cujusdam fuisse, cum ad se vocari jussisset: illum cupide ad pratorem, quasi ad laudem, atque ad primum accurrisset: quassisset Domitium, qui tantam bestiam percussisset: illum respondisse, venabulo. Statim deinde jussu pratoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur: neque ego ullam in partem disputo. Tantum inteligo, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo, quam in prætermittendo dissolutum videri.

IV. Ergo his institutis provinciæ, jam tum, cum bello fugitivorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus C. Norbanus, in summo otio fuit. Perfacile enim sese Sicilia tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere. Etenim cum nihil tam conjunctum sit, quam negotiatores nostri cum Siculis, usu, re, ratione, concordia: & cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut his pacem expediat esse: imperium autem populi Romani sic diligant, ut id imminui, aut commutari minime velint: cumque hæc ab servorum bello pericula, & pratorum institutis, & dominorum disciplina provisa sint: nullum malum est domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit.

Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum, Verre prætoris? nullane consensiones factæ esse dicuntur? Nihil sane, quod ad senatum, populumque Romanum pervenerit: nihil, quod iste Romam publice conscripserit: & tamen cœptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. Id adeo non tam ex re, quam ex istius factis, decretisque cognosco. Ac videte, quam non inimico animo sim acturus. Ego ipse hæc, quæ

8 In crucem] Quia cum telo fuisse, contra edictum prætoris. Idem.

quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audistis, commemorabo, & proferam. In Tricalino, quem locum fugitivi jam ante tenuerunt, Leonida cujusdam Siculi familia in suspicionem vocata est conjurationis. Res delata ad istum. Statim (ut par fuit) jussu ejus homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adductique Lilybæum. Domino denuntiatum est, ut adesset: causa dicta damnati sunt.

V. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam. Nolite usquequaque eadem querere. In metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio, prætermissa est. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit, ut adesset. Fuit nundinatio aliqua, & isti non nova, ne causam diceret. Etiam alter locus, ut absolventur. Damnatis quidem servis, quæ prædandi potest esse ratio? Produci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes, publica tabulæ: testis, splendidissima civitas Lilybæana: testis, honestissimus, maximusque conventus civium Romanorum. Fieri nihil potest: producendi sunt. Itaque producuntur, & ad palum alligantur.

Etiam nunc mihi expectare videmini, Judices, quid deinde factum sit: quod iste nihil unquam fecit sine aliquo questu, atque præda. Quid in ejusmodi re fieri potuit? quod commodum est? Expectate facinus, quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium. Nomine sceleris, conjurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonida illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id, quod ego non quero: quod denique in re tam nefaria, tamen dubitari non potest, tamen, ne, si dubitetur quidem, quæri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis. Remitto tibi hoc totum, atque

9 In Tricalino] Certum est urbem mediterraneam in monte sitam, dictam fuisse

10 Prætermissa] Minime. Sic enim intelligendam. Manutius.

11 A Leonida] Servorum domino, qui conscius forte conjurationis fuisse. Horæ & incolæ Τρικαλίνων. Grævius. In Tricalino, subaud. agro.

que ista te cura libero. Neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis facere conatus sis. Verum de ista furandi, prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria jam tua laude disputo.

VI. Quid ais, bone custos, defensorque provinciæ? tu, quos servos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisti cognoras, & de consilii sententia judicaras: hos ad supplicium jam more majorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es? ut, quam damnatis servis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus Romanis referares? Perditæ civitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vinciti solvantur, exules reducantur, res judicatæ rescindantur. Quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam rempublicam. Hæc ubi eveniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. Atque hæc sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares, aut nobiles supplicio, aut exilio levarentur; at non ab his ipsis, qui judicassent; at non statim; at non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, & omnium fortunas pertinerent. Hoc vero novum, & ejusmodi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur, ut homines servos; ut ipse, qui judicarat; ut statim e medio supplicio dimiserit; ut ejus facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret.

O præclarum imperatorem, nec jam cum M. Aquilio, fortissimo viro, sed vero cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum! Tantumne vidisse¹² in metu, periculoque provinciæ? Cum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitivorum videret; ne quis se commovere auderet, quantum terroris injecit? Comprehendi jussit. Quis non pertimescat? Causam dicere dominos¹³. Quid servis tam formido-

¹² Tantumne vidisse] Subaudi, potuit: vel, nonne mirandum est?

¹³ Causam dicere dominos] Pro servis suis nimirum, non pro se. Nam servi cum juce

civili sint ignoti, & non sint cives: neque pro se, neque pro altero causam dicere queunt. Lambinus.

midolofum? Fecisse videri¹⁴ pronuntiavit. Exortam videtur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatu, & crux. Hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate prætorem, ut ab eo, sceleris, conjurationisque damnatorum, vita, vel ipso carnifice interemptio, redimeretur? Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in Leonte Megarensi non idem fecisti?

VII. Quid? iste motus servorum, bellique subita suspicio, utrum tibi tandem diligentiam custodiendæ provinciæ, an novam rationem improbilissimi quæstus attulit? Halicyensis Eumenedæ, nobilis hominis, & honesti, magnæ pecuniæ villicus, cum impulsu tuo stimulatus esset, H-S LX a domino accepisti: quod nuper ipse juratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite Romano, C. Matrino absente, cum is esset Romæ, quod ejus villicos, pastoresque tibi in suspensionem venisse dixeras, H-S centum abstulisti. Dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrini: dixit ipse C. Matrinius: dicit vir clarissimus C. Lentulus censor, qui Matrini honoris causa, recenti negotio ad te literas misit, mittendisque curavit.

Quid? de Apollonio, Diocli filio, Panormitano, cui Germano cognomen est, præteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem is, uti Panormum venit, ad se vocari, & de tribunali citari jussit, concursu magno, frequentiaque conventus. Homines statim loqui: mirari, quod Apollonius, homo pecuniosus, tamdiu ab isto maneret integer: excogitavit¹⁵: nescio quid attulit. Profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur. Expectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio. Nam pater, grandis natu, jam diu lecto tenebatur. Non minat

¹⁴ Fecisse videri] Condemnationis verba: ut modelle suam sententiam iudices ostenderent. Manus. Vide Lucull. c. 47.

¹⁵ Excogitavit] Contra Apollonium Verres. Inducit Cicero Panormitanum aliquem ita loquentem. Manus.

minat iste servum, quem magistrum¹⁶ pecoris esse diceret. Eum dicit conjurasse, & alias familias concitasse. Is omnino servus in familia non erat. Eum statim exhibere jubet. Apollonius affirmare, servum se omnino illo nomine habere neminem. Iste hominem abripi a tribunali, & in carcerem conjici jubet. Clamare ille, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commississe: pecuniam sibi esse in nominibus¹⁷: numeratam in praesentia non habere. Hac cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba injuria affici: cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est.

VIII. Videte constantiam pratoris, & ejus pratoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris prator: sed ita laudetur, ut optimus imperator. Cum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc servos damnatos liberabat: Apollonium, locupletissimum hominem, qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta causa, in vincla coniecit: servos, quos ipse cum consilio, belli faciendi causa consensisse judicavit, eos sine consilii sententia, sua sponte, omni supplicio liberavit.

Quid si ab Apollonio aliquid commissum est, quamobrem jure in eum animadverteretur: tamenne hanc rem sic agemus, ut crimini, aut invidia reo putemus esse oportere, si quo de homine severius judicavit? Non agam tam acerbe: non utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, ut dissolute factum criminer: si quid vindicatum severe est, ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. Non agam ista ratione: tua sequar judicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles. Simul ac tute coeperis tua judicia rescindere¹⁸, mihi succensere desinito. Meo enim jure contendam, eum,

¹⁶ Magistrum] Lege magistrum.
¹⁷ In nominibus] Nomina pro debitoribus ponuntur. Idem.

¹⁸ Rescindere] Ut in Apollonio rescidisti, quem post annum & sex menses carcere li-

berasti; & accepta pecunia absolutum dimisisti. Mihi succensere desinito, si nempe re, & tuam auctoritatem non defendo. Hortensius.

eum; qui suo judicio condemnatus sit, juratorum judicium sententis damnari oportere. Non defendam Apollonii causam, amici, atque hospitis mei; ne tuum judicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: praetermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas ejus ita constitutas fuisse, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum, aut bellum commoveri: non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, civitatis honestissimam, tam graviter animadverti, causa indicta, non oportuisse. Nullam invidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in fordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta aetate, & adolescenti filio, adeundi ad illum miserum potestatem nunquam esse factam. Etiam illud praetoribus, quotiescunque Panormum veneris illo anno, & sex mensibus, (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te fenatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusque publicis, orantem, atque obsecrantem, ut aliquando ille miser, atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquam haec omnia, quae si velim persequi, facile ostendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericordiae judicium jampridem esse praclusos.

IX. Omnia igitur ista concedam, & remittam. Praevideo enim, quid sit defensus Hortensius. Fatebitur, apud istum neque senectutem patris, neque adolescentiam filii, neque lacrymas utriusque plus valuisse, quam utilitatem, salutemque provinciae: dicet, rempublicam administrari sine metu, ac severitate non posse: quaeret, quamobrem fasces praetoribus praerantur, cur secura data, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint in improbos more majorum constituta? Quae cum omnia graviter, severeque dixerit: quaeram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla nova re allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti jusserit? tantumque in hoc crimine suspitionis esse affirmabo, ut jam ipsis iudicibus sine mea argumentatione conjecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam

quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quæstus immensum, infinitumque esse videatur.

Nam quæ iste in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoscite, quot & quanta sint: deinde hæc expendite, atque æstimate pecunia. Reperietis, idcirco hæc in uno homine pecunioso tot constituta, ut cæteris formidines similibus incommodorum, atque exempla periculorum proponerentur. Primum insimulatio est repentina, capitalis, atque invidiosius criminis. Statuite, quanti hoc putetis, & quam multos redemisse. Deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione. Æstimate harum rerum omnium pretia: & cogitate, in his iniquitatibus unum hæsisse Apollonium: cæteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse. Postremo tenebræ, vincula, carcer, inclusum supplicium¹⁹, atque a conspectu parentum, ac liberum, denique a libero spiritu, & communi luce seclusum. Hæc vero, quæ vel vita redimi recte possunt, æstimare pecunia non queo. Hæc omnia fero redemit Apollonius, jam moerore, ac miseris perditus: sed tamen cæteros docuit, ante istius avaritiæ, ac sceleri occurrere. Nisi vero existimatis, hominem pecuniosissimum sine aliqua causa quæstus injectum²⁰ ad tam incredibile crimen, aut sine eadem causa repente e carcere emissum, aut hoc prædandi genus ab isto in illo uno adhibitum, ac tentatum, & non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum, & injectum.

X. Cupio mihi, Iudices, ab illo subjiçi, quoniam de militari ejus gloria dico, si quid forte prætereo. Nam mihi videor de omnibus jam rebus ejus gestis dixisse, quæ quidem ad belli fugitivorum pertinerent suspicionem: certe nihil sciens prætermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam, defensionemque provinciarum. Summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum,

ex

¹⁹ *Inclusum supplicium*] Puto hæc verba delenda esse, quod ex sequentibus patet, a libero spiritu seclusum. Hoc esse *inclusum supplicium* aliquis in margine notavit, in parte, quod postea tamen irrepit in ipsum contextum Tullii. *Grævius.*

²⁰ *Injectum*] In codice regio clare scribitur *electum*. Quod cum ex hoc optimo libro tot loca sint emendata, cur non amplecter, cum vulgata fit vitiosissima, cause nihil video. *Idem.*

ex quo genere iste sit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis: non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad hujus, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Pauli rationem, ac disciplinam, neque ad C. Marii vim, atque virtutem, sed aliud genus imperatoris sane diligenter retinendum²¹, & conservandum, quæso, cognoscite.

Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, Iudices, & in Sicilia maxime necessarius, accipite, quam facilem sibi iste, & jucundum, ratione, consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum, & ad tempestatum vim ac fluminum, præclarum sibi hoc remedium compararat. Urbem Syracusas elegerat: cujus hic situs, atque hæc natura esse loci, calique dicitur, ut nullus unquam dies tam magna, turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore ejus diei solem homines viderent. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile, non modo extra testum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Ita diei brevitatis, convivii noctis longitudo, stupris, & flagitiis contrebatur. Cum autem ver esse cœperat, cujus initium iste non a Favonio, neque ab aliquo astro notabat; sed, cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus, in quibus usque eo se præbebat patientem, atque impigrum, ut eum nemo unquam in equo sedentem videret.

XI. Nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, lætica octophoro ferebatur; in qua pulvinus erat perlucidus, Melitensi rosa factus: ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admovebat, tenuis-

Tom. IV.

S i f

fimo

²¹ *Retinendum*] Hunc etiam conclamatum locum ope vetustissimi Regii restitui. Omnia nunc sunt liquida. Ne diutius talem Imperatorem ullus ignorare possit, qui quidem non potest comparari cum Q. Maximo, quoad sapientiam ejus, nec cum Scipione majore, quoad celeritatem, &c. Sed aliud plane genus imperatoris cognoscite, quod modis omnibus est conservandum, ne pereat. Hæc

deperit. Imperatoris est etiam in Franc. Ad inferre comparationibus nemo nisi hospes in literis ignorat. Pro Dejotaro 8. *Veteres, credo, Cæsar* (sc. equites) *nihil ad tuum equitatum.* De Orat. II. c. 12. *Quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Perseum.* Plaut. *Ad sapientiam hujus ille nimis usquegit fuit.* Idem.

fimo lino, minutis maculis, plenum rosæ. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem læstica usque in cubiculum deferrebat. Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani; id quod ex multis juratis auditis: controversiæ secreto deferrebantur: paulo post palam decreta auferrebantur. Deinde, ubi paulisper in cubiculo, pretio, non æquitate jura descriperat; Veneri jam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur.

Quo loco mihi non præmittenda videtur præclari imperatoris egregia, ac singularis diligentia. Nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus consistere prætores, & conventum agere solent, quo in oppido non isti ex aliqua familia, non ignobili, delecta ad libidinem mulier esset. Itaque nonnullæ ex eo numero in convivium adhibebantur palam. Si quæ castiores erant, ad tempus²² veniebant: lucem, conventumque vitabant. Erant autem convivia, non illo silentio prætorum, atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conviviis versari solet, sed cum maximo clamore, atque convicio. Nonnunquam etiam res ad manus, atque ad pugnam veniebat. Iste enim prætor severus, ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam parvisset; illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur²³, obtemperabat. Itaque erant exitus ejusmodi, ut alius inter manus e convivio, tanquam e prælio, auferretur: alius, tanquam occisus, relinqueretur: plerique fusi sine mente, ac sine ullo sensu jacerent, quivis ut, cum aspexisset, non se prætoris convivium, sed ut Cannensem²⁴ pugnam nequitia videre arbitraretur.

XII.

²² Ad tempus] Ad quoddam tempus. Cæteræ vero, quæ minus castæ erant, palam adhibebantur; & convivio, quamdiu duraret, non discessire. *Horatius.*

²³ Ponebantur] Ab eo, qui forte ductus convivii magister esset, & legem atque ordinem edendi, bibendi, ciborum ponendorum, & loci in mensis, imperaret. Hinc sunt magisteria illa, de quibus in Catone Maj. cap. 24. Sic Græci suos in conviviis unoptas habebant. Athen. X. 7. Plut. Symp. I. 4. Quod autem istis bibendi legibus diligenter obtem-

perabatur, erat istorum Verris convivorum exitus ejusmodi, ut, &c. Notabis lepidam allegoriam dictam de re militari, ideo, quia de imperatore narratur. *Idem.*

²⁴ Ut Cannensem] Id est, Videre arbitraretur stragem editam a nequitia (*par la débauche*) illi stragi similem, quam ad Cannas ferum Punicum edidit. Pariter enim fusa humi & prostrata, hic ferro, illic vino jacebant corpora. De pugna Cannensi, in qua cæsa sunt ab Annibale Romanorum 45000. ad Livium, XXII. 49. *Idem.*

XII. Cum vero ætas summa esse jam cœperat, quod tempus omnes Siciliae semper prætores in itineribus consumere consueverunt, propterea quod tum putant obeundam esse maxime provinciam, cum in arvis frumenta sunt, quod & familiæ congregantur, & magnitudo servitii perspicitur, & labor operis²⁵ maxime offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concurrant cæteri prætores, iste novo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarum luco stativa sibi castra faciebat.

Nam in ipso aditu, atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ad urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbases intenta velis collocabat. Huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum lucum videre posset. In eam autem ipsum lucum aditus erat nemini, nisi qui aut focus, aut minister libidinis esse posset. Huc omnes mulieres, quibuscumque iste consueverat, conveniebant: quarum incredibile est, quanta multitudo fuerit Syracusis. Huc homines digni istius amicitia, digni vita illa, conviviisque veniebant. Inter ejusmodi viros, ac mulieres, adulta ætate filius versabatur: ut eum, etiam si natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen, ac disciplina patri similem esse cogeret. Huc Tertia illa perducta per dolium, atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur, cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque Æschionis, honesto loco nata, in conventum suum mimi Isidori filiam venisse. Iste autem Annibal, qui in suis castris virtute²⁶ putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex provincia deportaret.

XIII. Ac per eos dies, cum iste cum pallio purpureo talarique²⁷ tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offen-

S s s 2 deban-

²⁵ Labor operis] Id est, Quia tunc maxime cognoscitur quantus sit frugum illius anni proventus. Nam labor sumitur hic synecdochice pro fructu, quem paravit labor. Et labor operis, idem est, ac labor operosus. Veruntamen hunc locum docti suspic-

sum habent de mendo. *Idem.*

²⁶ Virtute] Alludit ad hoc dictum Annibalis, *Hæstem qui servis, mihi eris Carthaginensis, quisquis eris, quod referetur in Orat. pro Balb. c. 22. Idem.*

²⁷ Talari] Hinc notatur etiam Verris molli-

debantur homines in eo: neque moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non jus dici, non judicia fieri: lucum illum litoris percrepare totum mulierum vocibus, cantuque symphoniae: in foro silentium esse summum causarum, atque juris: non ferebant homines moleste. Non enim jus abesse videbatur a foro, neque judicia; sed vis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio.

Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? hujus furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam, rerum gestarum magnitudine, atque imperatoris laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum, ne, ad exitum defensionis tuae, vetus illa Antoniana²⁸ dicendi ratio, atque auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus aspiciat, ex mulierum orsu, vestigia libidinis, atque nequitiae.

Dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas. Cognoscitur enim omnia istius aera²⁹ illa vetera, ut, non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis fuerit, intelligatis. Renovabitur prima illa militia, cum iste e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci³⁰ solebat. A leatoris Placentini castra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuisset, tamen aere dirutus est³¹. Multa ejus in stipen-

mollities: nam ejusmodi tunica mulierum erat. Qui ea utebantur homines, ii, tanquam molles, male audiebant. Tunica virilis mensura vulgo erat, ut paulo infra gemas cederet: nam infra, mulierum est; supra, centurionum. Fabius l. XI. c. 3. A. Gell. l. 7. c. 12. *Idem.*

²⁸ Antoniana] Supra, cap. 1.
²⁹ Aera] Suae stipendia quae militibus fementia, aut annua dabantur: & sumuntur synecdochice pro annis militiae. Haec igitur est sententia: Cognoscitur vetus illa omnis istius militia: quando & cujus imperatoris in castris aera, seu stipendia meruerit. Sed Verres libidines allegorice significat Orator. *Idem.*

³⁰ Abduci, non perduci] Perduci veteribus dicebatur, qui libidinis causa ad alium ducuntur. Abduci autem, qui vi aut a conjugibus, aut parentibus abtrahuntur libidinis causa. Sed hoc loco tamen perduci

simpliciter accipitur, pro in forum duci, ut solebant nobiles pueri, cum primum praetoriam deponerent, togamque virilem induerent. Dicebantur proprie in forum duci, perduci, forum attingere, ut apud Ciceronem in epistolis, a quo forum attingi, hoc est, in forum viris adscriptus venit. Dicit igitur Tullius Verrem ea aetate non in forum perductum ad causas aut orandas, aut ad operam amicis dandam, sed a foro abductum ad libidines: quamvis non negem in voce perducere latere quoque figuram aculeatam, qua libidines ejus notantur, quod corpus profuerit, aequae ut in altera abduci. Gravius.
³¹ Aere dirutus est] Ex ambiguo jocus elegans est: nam cum videatur dicere tamen ei stipendium est ademptum, significat, aera Verrem omnia sua bona perdidisse. Nam, aere dirutus, dicitur tam de milite, cui stipendium ignominia causa est ademptum, quam de eo, quem aera nalaverit. Horrens.

pendiis damna proferentur: quae ab isto, aetatis fructu³² dissoluta, & compensata sunt.

Jam vero, cum in ejusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate obduruisset: qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita, pudoris, & pudicitiae, vi & audacia cepit, quid me atinet dicere, aut conjungere cum istius flagitio, cujusquam praeterea dedecus? non faciam, Judices: omnia vetera praetermittam. Duo sola recentia sine cujusquam infamia ponam: ex quibus conjecturam facere de omnibus possitis. Unum illud, quod ita fuit illustre, notumque omnibus, ut nemo tam rusticus homo, L. Lucullo, & M. Cotta consulibus, Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit, quin sciret, jura omnia praetoris urbani, nutu, atque arbitrio Chelidonis meretriculae gubernari: alterum, quod, cum paludatus³³ exisset, vota pro imperio suo, communique populi Romani nuncupasset³⁴, noctu, stupri causa, lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas³⁵, contra auspicia, contra omnes divinas, atque humanas religiones.

XIV. O dii immortales! quid interest inter mentes hominum, & cogitationes! Ita mihi meam voluntatem, spemque reliquae vitae vestrae, populi Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi, quae me omnium officiorum obstringere religione arbitrarer. Ita quae tor sum factus, ut mihi honorem

³² Aetatis fructus] Eo quaestu, quem corpore faciebat. Manutius.

³³ Paludatus] Indutus paludamento, quod pallii species, idem, ut putatur, atque chlamys, vestis militaris fuit: ex Euria ad Romanos transierat, teste Floro l. 5. Color ejus eximius et cocco, seu purpureus. Haec induit imperatores ad bellum inter vota, & frequentiam amicorum eos deducuntium, proficisciebantur. Horrens.

³⁴ Nuncupasset] Vota nuncupare, est nominatim & conceptis verbis aliquid vovere. Mos erat olim, ut imperatores in Capitolio vota sori, pro felici armorum suorum successu facerent, quae in tabulas, praesentibus

multis, referrentur, atque ita votis nuncupatis, in provinciam exirent. Ibidem etiam ad bellum ituri auspicia capiebant; hoc est, summum rerum gerendarum, & belli administrandi imperium. Haec illa locutio familiaris Livio, & ceteris; rem gerere auspiciis alicujus, id est, aliquo moderante. *Idem.*

³⁵ Contra fas] Magistratum, post vota nuncupata, ex urbe in provinciam egresso, fas non erat in eam, nisi consecrata provincia, regredi. Alioquin auspicia, quae ceperat in Capitolio, & quae privatim non sequebantur, hoc est, ut modo dixi, imperium, statim amittebat. *Idem.*

rem illum tum non solum datum, sed etiam creditum³⁶, ac commissum putarem. Sic obtinui quaesturam in provincia Sicilia, ut omnium oculos in me unum coniectos arbitrarer: ut me, quaesturamque meam quasi in aliquo orbis terræ theatro versari existimarem: ut omnia semper, quæ jucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus³⁷, sed etiam ipsi naturæ, ac necessitati, denegarem.

Nunc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo, plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Jovi, Junoni, Minervæque esse faciendos: mihi sacrarum ædium procuratorem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, * jus imaginis³⁸ ad memoriam, posteritatemque, prohendæ. Ex his ego rebus omnibus, Judices, ita mihi deos omnes propitios esse velim, ut, tametsi mihi jucundissimus est honos populi, tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum sollicitudinis, & laboris, ut hæc ipsa ædilitas, non, quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed quia sic oportuerit, recte collocata, & iudicio populi in loco posita esse videatur.

XV. Tu cum esses prætor renuntiatus quoquo modo (mitto enim, & prætereo, quid tum sit actum) sed cum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa præconis voce excitatus es, qui

³⁶ Non solum datum, sed etiam creditum] Placet mihi Memmii conjectura, ut legatur, honorem illum non tam datum, quam creditum, &c. Lamb. Quorum hæc differentia est, quod rebus datis abuti licet: commissis ac creditis non licet. Hor.

³⁷ Extraordinariis cupiditatibus] Id est, que sunt contra modum, & ordinem vitæ temperantis & moderatæ, ut cum quis vino & epulis utitur, non ut necessitati pareat, sed in his rebus novas excogitat voluptates. Hortensius.

* Lamb. jus, imagines ad memoriam posteritatis præhendam

³⁸ Jus imaginis] Id est, nobilitatem. Nemini permittebatur jus imaginis, nisi qui magistratus curules gessisset. De imaginibus autem hæc a Plinio traduntur l. 35. c. 2. Expressi cera vultus singulis dependebant armaris, ut essent imagines que comitarentur gentilitia suavia: semperque desuncto aliquo, raris aderat familia ejus, qui unquam fuerat, populus. Vide præterea Polyb. lib. VI. cap. 51. Idem.

qui te toties seniorum, juniorumque centuriis illo honore affici pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam reipublicæ partem tibi creditam? annuum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? Cum tibi forte obtigisset, ut jus diceres: quantum negotii, quid oneris haberes, nunquam cogitasti: neque illud rationis habuisti, si forte expergefacerere te posses, eam provinciam³⁹, quam tueri singulari sapientia, atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam, nequitiamque venisse. Itaque non modo domo tua Chelidonem in prætura extrudere noluisti, sed in Chelidonis domum præturam tuam totam detulisti.

Secuta provincia est: in qua tibi nunquam venit in mentem, non tibi idcirco fasces, & secures, & tantam imperii vim, tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam; ut earum rerum vi, & auctoritate omnia repagula juris, pudoris, & officii perfringeres: ut omnium bona, prædam tuam duceres: nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam posset esse. In qua tu te ita gessisti, ut, cum omnibus tenere rebus, ad bellum fugitivorum confugas: ex quo jam intelligis, non modo tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam. Nisi forte Italici belli fugitivorum reliquias, atque illud Temfanum⁴⁰ incommodum proferes. Ad quod recens cum te peropportune fortuna obtulisset, si quid in te virtutis, atque industriæ fuisset: idem, qui semper fueras, inventus es.

XVI. Cum ad te Valentini⁴¹ venissent, & pro his homo disertus & nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium susciperes, ut, cum penes te prætorum imperium, ac nomen esset, ad illam parvam manum extinguendam ducem te, principemque præberes: non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tecum de-

por-

³⁹ Eam provinciam] Eam procuratorem: eam juris administrationem; cujus administrationis onus sustinere vix posset homo omnium sapientissimus, atque integerrimus: ad te, omnium stultissimam, nequissimamque pervenisse. Idem.

⁴⁰ Temfanum] Cum Temfan oppidum in Bruttis residua Spartaci manus occupavit. Manutius.

⁴¹ Valentini] Temfanorum vicini. V. Cluver. Ital. ant. IV. 15.

portabas, erat in omnium conspectu. Ipsi autem Valentini ex tam illustri, nobilique municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti, cum esses cum tunica pulla, & pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis, qui cum jam ex provincia, non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate capiebat?

O divina senatus frequentis in æde Bellonæ admurmuratio! Memoria tenetis, Iudices, cum advesperasceret, & paulo ante esset de hoc Temfano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo ⁴², qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisse quandam; Verrem esse non longe a Temfa: quam valde universi admurmuravit, quam palam principes contra dixerint. Et is tot criminibus, testimoniisque convictus, in eorum tabellis spem sibi aliquam ponit, quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est?

XVII. Esto: nihil ex fugitivorum bello, aut suspicione belli laudis adeptus est, quod neque bellum ejusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto provisum est, ne quod esset. At vero contra bellum prædonum classem habuit ornatum, diligentiamque adhibuit in eo singularem. Itaque, isto prætore, præclare defensa provincia est. Sic de bello prædonum, sic de classe Siciliensi, Iudices, dicam, ut hoc jam ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse culpas istius maximas, avaritiæ, majestatis, dementiae ⁴³, libidinis, crudelita-

⁴² Cum inveniretur nemo] Non quod ire nemo vellet, sed quod in Italia cum imperio tunc nemo esset: extra ordinem autem decerni, qui contra fugitivorum reliquias cum imperio mitteretur, dignitatis publicæ non esse videretur. Quam ob causam facta Verri mentio est, quod is & cum imperio esset, nec longe a Temfa, jam e provincia decedens. In quo senatus universus, quid de Verre sentiret, admurmuratione ostendit: senatus vero principes, ut consulares, & prætorii, quique magistratum gerebant, palam contradixerunt. *Mansuetus.*

⁴³ Dementiae] Quid significet hoc loco verbum istud, non satis liquet. Nam hic

certa crimina exponuntur. Dementia non est crimen. Neque ideo tamen scribendum, *maiestatis divitiarum*, ut quidam reponi voluerunt contra Ciceronis, & lingue Latine consuetudinem. Nam, ut iam a clarissimo Grævio observatum est, quod nos crimen *lese, violate, imminute majestatis* dicimus, id Talio, aliisque simpliciter dicebatur, *maiestas*. Itaque aut tollenda vox *dementia*, aut expectandi codices, quorum ope sanari possit. Porro *maiestatis* nomine significatur imperii magnitudo, quam quis ledere judicatur, ubi quid in populum, vel in rempublicam, vel in magistratum committit. *Hortensius.* Dementia non est crimen. esto. Sed criminum,

litatis. Hæc dum breviter expono, quæso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed ut classis nomine pecunia quæreretur. Superiorum prætorum consuetudo cum hæc fuisset, ut naves civitatibus, certusque numerus nautarum, militumque imperaretur, maximæ, & locupletissimæ civitati Mamertinæ nihil horum imperavisti. Ob quam rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniæ, post videbitur ⁴⁴: ex ipsorum literis, & testibus quæremus. Navem vero Cybeam ⁴⁵ maximam, trimensis instar, pulcherrimam, atque ornatissimam, palam adificatam sumptu publico, sciente Sicilia, per magistratum, senatumque Mamertinum, tibi datam, donatamque esse dico. Hæc navis onusta præda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex præda, simul cum iste decederet, appulsa Veliam est, cum plurimis rebus, & iis, quas ante Romam mittere cum cæteris furtis noluit, quod erant carissimæ, maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Velia, multique alii viderunt, pulcherrimam, atque ornatissimam, Iudices: qua quidem omnibus, qui eam aspexerant, prospicere jam exilium, atque explorare fugam domini ⁴⁶ videbatur.

XVIII. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tamen probari nullo modo potest, tamen dici quidem in judicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia adificatam esse eam navem. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. Noli metuere, Hortensi, ne quæram, qui licuerit adificare navem senatori. Antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ vetant. Fuit ista respublica quondam, fuit ista severitas in iudiciis, ut istam rem accusator in magnis criminibus objiciendam putaret. Quid enim tibi nave opus fuit? cui, si quo publice profici-

Tom. IV.

T t t fce-

num, ubi præsertim de imperatore agitur, Tullius inducitur affirmans id, quod non exsons & origo est. Peccare potest, non tantum quia avarus, quia legum contemptor, quia libidinosis, aut crudelis, sed etiam quia demens. Itaque nihil muto.

⁴⁴ Post videbitur] Carol. Steph. edicio, *post, si videbitur, ex illorum, &c.* Sic enim

Tullius inducitur affirmans id, quod non exsequitur postea. *Hortensius.*

⁴⁵ Cybeam] Vide lib. IV. cap. 8.

⁴⁶ Domini] Verri, qui iudicio damnatus in exilium ibit, avectus ipsa navi. *Mansuetus.*

sceris, & praesidii, & vesturae causa, sumptu publico navigia praerentur: privatim autem nec proficisci quoquam potes, nec accessere res transmarinas ex iis locis, in quibus tibi habere ⁴⁷, mercari nihil licet.

Deinde cur quidquam contra leges parasti? Valeret hoc crimen in illa veteri severitate, ac dignitate reipublicae. Nunc non modo te hoc crimine non arguo: sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo. Postremo tu tibi hoc nunquam turpe, nunquam criminofum, nunquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in ea provincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant: quid existimare eos, qui audiebant, arbitrare? inanem te navem esse in Italiam deducturum? naviculariam ⁴⁸ te, cum Romam venisses, esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam navem comparare? Eiusmodi de te voluisti sermonem esse omnium, palam ut loquerentur, te illam navem parare, quae praedam ex Sicilia deportaret, & quae ad ea furtiva, quae reliquisses, commearet?

Verum haec omnia, si doces, navem de tua pecunia aedificatam, remitto, atque concedo. Sed hoc, homo amentissime, non intelligis priore actione ab ipsis istis tuis Mamertinis laudatoribus esse sublatum? Nam dixit Hejus, princeps civitatis, princeps istius legationis, quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse aedificatam, eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. Reliqua est materies. Hanc Rheginis, ut ipsi dicunt, (tamen si tu negare non potes) publice, quod Mamertini materiem non habent, imperavisti.

XIX. Si

⁴⁷ *Habere*] Quid, si legamus, *emere*? Lamb. *Habere* certe mendosum est. Nam habebant, & licebat habere senatoribus in Sicilia, Africa, Asia, aliisque provinciis latifundia. Non improbo conjecturam Lambini. *Gravus*.

⁴⁸ *Naviculariam*] Subaud. rem, *facere*, est, quantum facere, seu locandis navibus,

ut placet Nannio: seu, ut vulgo interpretatur, *esse navigatione*: quomodo *pecuniarum facere*, (Sueton. in Caesar. cap. 42.) est, *alere armenta & greges*; & ea cum lucro vendere. Sic, *argentariam facere*, (infra, cap. 59.) est argentarii munus ad quantum exercere. *Hortensius*.

XIX. Si & ex quo fit navis, & qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio; praesto fuerunt; ubi tandem istuc later, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum video potuisse fieri, ut ex avarario nihil darent. Etenim vel Capitolium ⁴⁹, sicut apud majores nostros factum est, publice coactis fabris, operisque imperatis, gratis exaedificari, atque effici potuit. Deinde id quoque peripicio, (quod & ostendam, cum istos produxero) ipsorum ex literis, multas pecunias isti erogatas, in operum locationes falsas, atque inanes esse perscriptas. Jam illud minime mirum est, Mamertinos, a quo summum beneficium acciperant, quem sibi amiciosem, quam populo Romano esse cognoverant, ejus capiti literis suis pepercisse. Sed si argumento est, Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis constare navem, quia quid emeris, aut quid locaveris, scriptum proferre non potes.

At enim idcirco navem Mamertinis non imperavisti, quod sunt foederati. Dii approbent. Habemus hominem in fetialium ⁵⁰ manibus educatum: unum, praeter ceteros, in publicis religionibus foederum sanctum, & diligentem. Omnes, qui ante te praetores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactiorem foederis imperarint. Sed tamen, tu, sancte homo, ac religiose, cur Taurominitanis item foederatis navem imperavisti? an hoc probabis, in aequa causa populorum sine pretio varium jus, & disparem conditionem fuisse?

Quid, si ejusmodi esse haec duo foedera duorum populorum, Judices, doceo, ut Taurominitanis nominatim cautum, & exceptum sit foedere, *Ne navem dare debeant*: Mamertinis in ipso foedere sanctum, atque perscriptum sit, *Uri navem dare necesse sit*: istum autem contra foedus, & Taurominitanis im-

T t t 2

peraf-

⁴⁹ *Vel Capitolium*] Id est, Capitolium, ra, cursu, ut ne armis, aut injuria quavis quod longe operosius aedificatum est quam alia, foederata civitates violarentur. Foederum, pacis, belli, induciarum oratores Fetiales. Argumentum a majori. *Idem*.

⁵⁰ *In Fetialium*] Jocus in Verrem ab officio Fetialium, quorum erat, inter ceteros